

Milica LUKIĆ (Osijek)

Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera

**ROMAN U ČAST SV. KONSTANTINU-ĆIRILU
I NJEGOVO PISMU**

**Jasna Horvat, Az, Biblioteka Otvorena knjiga,
Naklada Ljevak, Zagreb, 2009.**

Ja koji poznajem slova (Boga) kažem da je dobro živjeti na zemlji veoma – poruka je to koja je putujući kroz vrijeme ostala aktualnom do naših dana jer ukazuje na čovjekove mogućnosti i dosege njegova razvoja kao intelektualnog i duhovnog bića preko dara koji je primio izumom pisma. Poruka je to koju je Konstantin-Ćiril, Solunjanin, u 9. stoljeću prepoznao i ugradio u novi pismovni sustav namijenjen Slavenima, danas poznat pod nazivom glagoljica, i na koncu, poruka je to što ju je autorica Jasna Horvat prepoznala kao romanesknu temu koja ima snagu promovirati navedene vrijednosti u okviru hrvatske kulture koja je postala dionicom Konstantinova dara i vjerno čuvaricom glagoljskoga pisma već više od tisuću godina. Tako su Konstantin-Ćiril i njegovo pismo postali ne samo temom nego i glavnim likovima njezina romana Az jer je kao i Konstantin, od kojega je dijeli cijelo tisućljeće, shvatila da je u iskonu istina o biću.

Struktura je romana Az vrlo promišljena i nesvakidašnja, prvenstveno uvjetovana i inspirirana rasporedom pismena (slova) u azbučnome nizu glagoljice (jer glagoljica kao pismo u paradigmatškome smislu pripada azbukama) te njihovom znakovnom i simboličnom prirodom koju određuje filozofsko-teološka šifra (teologija Sv. Pavla) ugrađena u svako pojedino slovo. Danas se sve teorije o podrijetlu glagoljice mogu svrstati u tri velike skupine: egzogene, endogene i tzv. egzogeno-endogene. Jasna se Horvat odlučila za neke iz skupine endogenih koje čvrsto stoje uz Konstantinovo autorstvo glagoljice i pismo nastoje objasniti i interpretirati unutar vlastita zatvorenoga sustava, ne tražeći uzore izvana, u nekom drugom pismu. Takve su teorije ujedno i najzanimljivije, posebice onima koji nisu filolozi, jer svako pojedino slovo u takvu načinu promatranja može postati jedna nova priča – a upravo je priča ono što je trebalo Jasni Horvat. Jedna je od tih teorija i ona koju je ute-

meljio finski slavist Georg Černohvostov sredinom 20. st. i ona kaže kako je Konstantinova protoglagoljica sastavljena od triju temeljnih kršćanskih simbola: križa kao simbola kršćanstva, Krista, njegove muke i smrti (križ je ujedno u protoglagoljici prvo slovo – „az“, što je leksičkim svojim značenjem zapravo lična zamjenica „ja“ – po čemu je roman i dobio ime), kruga kao simbola savršenstva, odnosno Boga, i trokuta kao simbola Svetoga Trojstva. Njoj vrlo bliska je i teorija bugarskoga slavista V. Jončeva, prema kojoj se oko svakoga glagoljskog slova može opisati kružnicu koju četiri dijametra dijele na osam jednakih dijelova; svako je slovo samo neki dio predstavljenog modela i svaki takav dio može se poistovjetiti s kružnim isječcima – dakle, glagoljsko je slovo izlučeno iz rozete odnosno mandale. Takav način gledanja na glagoljicu i njezin nastanak inspirirao je i ovaj književni tekst. Osim toga, glagoljica je pismo u kojemu slovima nisu pridružene samo glasovne vrijednosti nego i brojčane oznake te imena koja poredana u nizu oblikuju tzv. azbučnu molitvu funkcija koje je mnemotehnička, dakle lakše pamćenje i usvajanje pisma. Upravo takvo stanje vrlo vjerno prati struktura romana Az u kojoj je svako glagoljsko slovo poglavlje unutar pet cjelina od kojih su četiri dnevnički zapisi četiriju pripovjedača, povijesno ovjerenih likova povezanih na različite načine s Konstantinom-Ćirilom i njegovom misijom (stariji brat Konstantinov – Sv. Metod, bizantska carica Teodora, Konstantinova zaštitnica i pokroviteljica, Anastazije Knjižničar – pisac jednoga od važnih izvora za povijest ćirilometodske misije, tzv. *italske legende*, te hrvatski knez Mutimir, otac kralja Tomislava), dok je peta cjelina odijeljena od ovih četiriju intermezzom i kratkim izravnim autoričnim uplitanjem u radnju, čime i sama postaje lik vlastita romana. Peti je dio zapravo ključ za dekodiranje romana u cjelini – to je pravi mali leksikon glagoljice u kojemu glavni lik postaje glagoljica koja se predstavlja u svoj svojoj složenosti i ljepoti svoga simboličkoga ustroja koji i eksplicitno i implicitno sugerira udjel pojedinca, onoga koji se u jeziku izražava ličnom zamjenicom *ja* (*az*), u oblikovanju svijeta kroz spoznavanje samoga sebe u Bogu – Logosu – Sofiji – Mudrosti.

Četiri navedena pripovjedača prate Konstantinov život kroz različite njegove faze (djetinjstvo u Solunu, posvećenost filozofiji Sv. Grgura Nazijanskoga, školovanje na bizantskom dvoru, mistične zaruke sa Sofijom, misije Saracenima, Kazarima, i Slavenima, dispute s vrhunskim intelektualcima njegova vremena poput svrgnutoga patrijarha Ivana VII. Gramatika, prolazak kroz hrvatske zemlje na putu u Rim...) i iz pozicije uključenosti u njegov život, tako da su priče njegova brata Metoda i ona carice Teodore priče neposrednih svjedoka, onih koji polažu veliko pravo na Konstantinov život i govore o njemu onako kako ga u ljubavi doživljavaju – muškom (bratskom) i ženskom (majčinskom i ljubavničkom) energijom, a priče Anastazija Knjiž-

ničara i hrvatskoga kneza Mutimira priče su onih koji su primorani vjerovati povijesnom dokumentu, dakle posredne.

Roman *Az* nastao je zapravo prelijevanjem brojnih sekundarnih žanrova, njihovom vrlo lucidnom i vještom transformacijom u jedan novi sustav: isprepliću se tu povijesni dokumenti – životopisi Sv. Braće, tzv. žitija, legende, apokrifni tekstovi, azbučne molitve, rodoslovlja, igre, posebice drevna igra mlina koju je autorica iskoristila kao funkcionalnu motivaciju za nastanak glagoljskih slova i tako izgradila strukturu novopovijesnoga postmodernističkog romana. Upravo je začuđujuće s kakvom lakoćom u svoje tekstovno tkanje autorica upliće sve odreda povijesne ličnosti iz bizantskoga i slavenskoga kulturnog kruga druge polovice 9. st. čiji je povijesni identitet postao književnim, izmaštanim upravo na onim mjestima o kojima povijest šuti i s koliko vjerodostojnosti, a na temelju povijesnih dokumenata, oživljava atmosferu u kojoj se odvijao društveni i kulturni život u drugoj polovici 9. st. na bizantskome dvoru i u slavenskim pokrajinama koje su neposredno baštinile rezultate Konstantinove genijalnosti: Velika Moravska, današnje Češka i Slovačka, i Hrvatska. Upravo se na hrvatskom nacionalnom prostoru ćirilometodska baština najduže zadržala u upotrebi, pa je glagoljica, iako pismo jednoga Grka namijenjeno moravskim Slavenima, postala simbolom hrvatskoga nacionalnog identiteta od 9. stoljeća do naših dana te je danas doživljavamo kao nacionalno pismo.

Gledajući iz te perspektive, roman *Az* vrijedan je spomenik hrvatskoj kulturi kroz povijest i onomu što je bitno obilježuje i čini jedinstvenom među europskim kulturama te nadasve njezin promicatelj jer je otvoren za čitanje na različitim razinama i za vrlo širok krug recipijenata – od onih koji su zainteresirani za dobru priču do onih koji od teksta traže i neke druge dimenzije, primjerice duhovnu i intelektualnu nadgradnju, jer to ovaj hibridni žanr – romaneskno-znanstveni – omogućuje. Ne treba zaboraviti da su Konstantin-Ćiril i njegov brat Metod svecima i Katoličke i Pravoslavne crkve, da su ekumenski simboli i uz Sv. Benedikta suzaštitnici Europe, da je u glagoljsko pismo utkana kršćanska teološka misao, što knjigu čini poželjnom i na policama onih koji žele produbiti znanja o kršćanskoj vjeri i kulturi, to više što je posljednji roman s tom tematikom objelodanjen davne 1927. godine (Velimir Deželić ml., *Sofiju odabra – Roman iz 9. stoljeća*).

Na koncu, ovaj je roman namijenjen svim onima koji u vlastitu iskustvu žele potvrditi misao vodilju glagoljskoga pisma: *Ja koji poznajem slova (Boga) kažem da je dobro živjeti na zemlji veoma.*